

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2025.24.4.62-70>

Rozvíjanie hudobno-estetického vkusu prostredníctvom novej učebnice pre Hudobnú výchovu v 8. ročníku základnej školy

Developing Musical-aesthetic Taste Through a New Music Education Textbook in the 8-th Grade of Primary School

Jana Hudáková, Lenka Kaščáková

Abstract

The paper analyses and offers possibilities for the development of pupils' musical-aesthetic taste through a new textbook on the subject of Music Education, which is intended for the 8th grade of primary schools. The textbook focuses on the integration of various musical-artistic forms that systematically promote pupils' aesthetic perception and creative expression. Through active listening to music, the creation of their own musical works and experimental approaches to music, as well as the analysis and interpretation of different musical genres and styles, it leads pupils to a deeper understanding of musical art. The textbook also promotes an interdisciplinary approach that connects music with visual arts, literature, and other educational fields, thereby enriching students' aesthetic and cultural knowledge. This approach contributes to the development of pupils' ability to evaluate and create musical works, thereby strengthening their musical taste and artistic sensitivity.

Keywords: Aesthetics. Music. Music education. Textbook. Component.

Úvod

V posledných desaťročiach sa hudobná estetika etablovala ako významná disciplína v kultúrnom a spoločenskom živote, ktorá svojím obsahom zasahuje do každodenných skúseností jednotlivcov v spoločnosti. Vnímateľ hudobného umenia predstavuje kľúčový prvok v rámci vzťahu medzi hudobným umením a realitou, pričom zohráva zásadnú úlohu v pochopení poslanca hudby v ľudskej spoločnosti. Tento vzťah je obzvlášť relevantný v kontexte rozvoja hudobného a estetického vkusu žiakov prostredníctvom vzdelávacích nástrojov, ako je nová učebnica pre Hudobnú výchovu určená pre 8. ročník základnej školy. Učebnica nielen podporuje estetické vnímanie a tvorivú expresiu, ale prispieva

aj k formovaniu hudobného vkusu žiakov, čím napomáha ich porozumeniu hudobného umenia ako sociálneho a kultúrneho fenoménu.

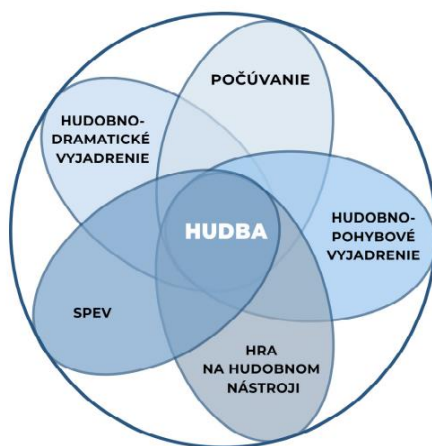
Pri výbere kvalitnej učebnice je nevyhnutné systematicky posúdiť všetky jej štrukturálne zložky. Tento proces hodnotenia zahŕňa analýzu didaktických a pedagogických princípov učebnice, ako aj posúdenie jej schopnosti rozvíjať kognitívne a estetické schopnosti žiakov. Zároveň je dôležité zohľadniť, do akej miery učebnica podporuje záujem žiakov o predmet a prispieva k ich osobnostnému rozvoju. V kontexte výučby hudobnej výchovy zohráva učebnica zásadnú úlohu pri formovaní hudobného vkusu a estetického cítenia žiakov, čo je nevyhnutné pre ich hlbšie pochopenie hudby ako umeleckého a kultúrneho javu.

Učebnica – učebná pomôcka v kontexte procesu edukácie

Učebné pomôcky a didaktická technika sú neodmysliteľnou súčasťou vyučovacieho procesu, kde sa využívajú vo všetkých jeho etapách. Ich aplikácia v pedagogickej praxi umožňuje efektívnejšie naplňovať rôzne ciele vyučovania, ako sú motivácia žiakov, sprostredkovanie informácií o učive, precvičovanie získaných vedomostí, aplikácia teoretických poznatkov do praxe, ako aj kontrola a hodnotenie osvojeného učiva žiakov. V tomto kontexte je relevantná teória pamäti, ktorú v súlade s výskumom Tureka (2010) vychádzajúceho z práce Fridmana (1978), možno charakterizovať nasledovne: „Priemerný človek si zapamätá približne 10 % z toho, čo číta, 20 % z toho, čo počuje, 30 % z toho, čo vidí v podobe obrazu, 50 % z toho, čo vidí a súčasne počuje, 70 % z toho, čo súčasne vidí, počuje a aj aktívne vykonáva, a 90 % z toho, čo si osvojí na základe vlastnej skúsenosti a praktickej činnosti. (In: Turek 2010, s. 309).“ Tento model ukazuje, že učenie je efektívnejšie, keď je podporované rôznymi zmyslovými vstupmi a aktívnou participáciou žiakov, čo podčiarkuje význam didaktických pomôcok pri výučbe. Celkovo didaktické nástroje nielen podporujú lepšie pochopenie a zapamätanie si učiva, ale tiež poskytujú učiteľom neoceniteľnú spätnú väzbu o úrovni porozumenia žiakov, čo je kľúčové pre ďalšiu optimalizáciu vyučovacieho procesu.

Nové učebnice hudobnej výchovy pre 6. až 8. ročník, vydané vydavateľstvom Taktik (2022-2024), sa usilujú naplniť nielen ciele hudobnej a umeleckej didaktiky, ale aj širšie pedagogické a interdisciplinárne záujmy. Podľa Beličovej a Burlasa (2012) je predmetom modernej hudobnej didaktiky vyučovanie zamerané na rozvoj schopnosti žiakov chápať hudbu a jej interpretáciu. Ide o pluralitnú disciplínu, ktorá integruje medzipredmetové vzťahy, medzi ktoré patrí literatúra, výtvarné umenie, tanečné umenie, estetika, dejiny, geografia, sociálna veda a ďalšie. Takýto prístup podporuje komplexné a holistické porozumenie kultúrnym a umeleckým fenoménom, čím sa prehľbuje vnímanie hudby v širšom spoločenskom a historickom kontexte.

Učebnica Hudobná výchova pre 8. ročník vydavateľstva Taktik napĺňa ciele a východiská nového kurikula hudobného vzdelávania, ktoré kladie dôraz na aktívny a tvorivý kontakt žiakov s hudbou v jej troch základných podobách: počúvanie, tvorba a interpretácia. Tento prístup vychádza z predpokladu, že hudobné vzdelávanie by malo zahŕňať a rozvíjať širokú škálu činností, ktoré sú obsiahnuté v piatich kľúčových komponentoch: spev, hra na hudobnom nástroji, počúvanie hudby, hudobno-pohybové vyjadrenie a hudobno-dramatické vyjadrenie.

Obr. 1: Komponenty vyučovacieho predmetu hudobná výchova
(zdroj: https://www.minedu.sk/data/files/11832_umenie-a-kultura.pdf)

Komponenty sú nevyhnutné pre komplexný rozvoj hudobných schopností žiakov, pričom umožňujú integrovanie rôznych foriem umeleckého vyjadrenia a rozvíjajú tvorivé myslenie a emocionálne prežívanie hudby.

Metóda obsahovej analýzy – zisťovanie kvalitatívnych vlastností novej učebnice Hudobnej výchovy pre 8.ročník a jej obsahu

a) Textová zložka je vypracovaná na základe vedecky overených faktov, je doplnená pomocou podfarbenia niektorých textov, ktoré sú v tiráži knihy štruktúrované na: *a) učivo, hudobné formy, definovanie, b) tance, rytmy, c) výrazové prostriedky – hudba a štruktúru diela (štruktúrálna analýza diela)*, čím sa sprehládni a zefektívni učenie.

K prehľadnosti počúvaných diel patria i členenia: *a) skladateľ* – stručný životopis (v priemere 5-8 riadkov), *b) tvorba* – najvýznamnejšie diela..

K pedagogickej interpretácii diela sú k rozboru využité **analýzy: sémantická i genetická, štruktúrálna** (tá je podfarbená žltou farbou – časti

diela), *axiologicko-funkčná a esteticko-zážitková* (posledná menovaná je mnohokrát rozvíjaná pomocou úloh a didaktických hudobných hier).

Učebnica kladie dôraz na **celostné učenie a zážitkovosť**. V rozvíjaní nastolenej problematiky pokračuje napr. formou inštrumentálnych hier, pantomimických hier s ozvučovaním deja, hudobno-pohybových hier (napr. aj s rekvizitou).

K podpore **tvorivosti** slúži okrem didaktických hudobných hier množstvo úloh pre experimentovanie s hudbou a tvorbu danej hudby (od vlastnej minimal music až po rôzne skladbičky k danej téme).

b) Notová zložka: noty v učebnici majú určité funkcie: a) *znótované piesne k spevu*, b) *hudobné ukážky k percepcii*, c) *zápisy rytmov rôznych tancov alebo zaujímavých rytmických štruktúr k objasneniu učiva*, d) *zápisy rôznych druhov stupníc k vlastnému experimentovaniu* (vytváraníu hudby v danej tónine).

c) Obrazová zložka: obrázky v učebnici majú funkcie: a) *ilustračná*, b) *funkcia učiva (obrázok orchestra, hudobných nástrojov)*, c) *fotodokumentácia*, d) *estetická*, e) *umelecká* (autorské portréty skladateľov), f) *rôzne schémy na vysvetlenie*.

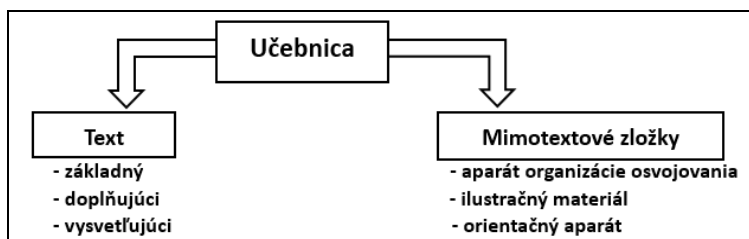
d) QR kódy: slúžia na samostatné spustenie autorských interpretácií niektorých diel s možnosťou použitia mobilu.

e) Odkazy na internetové vyhľadávanie: vyhľadávanie cez moderné kanály, čím sa žiak dostane ku kvalitným ukážkam k percepcii, ale aj k dokumentárnym hudobným filmom a audiovizuálnemu umeniu (muzikál, opera, opereta, a pod.)

Štrukturálne zložky novej učebnice Hudobnej výchovy pre 8. ročník

Pri analýze štrukturálnej zložky učebnice, sme vychádzali podľa Tureka:

Schéma 1: Štrukturálne zložky učebnice
(zdroj: Turek 2010, s. 318)

Základný text – kritérium je splnené a objasnené vyššie v texte.

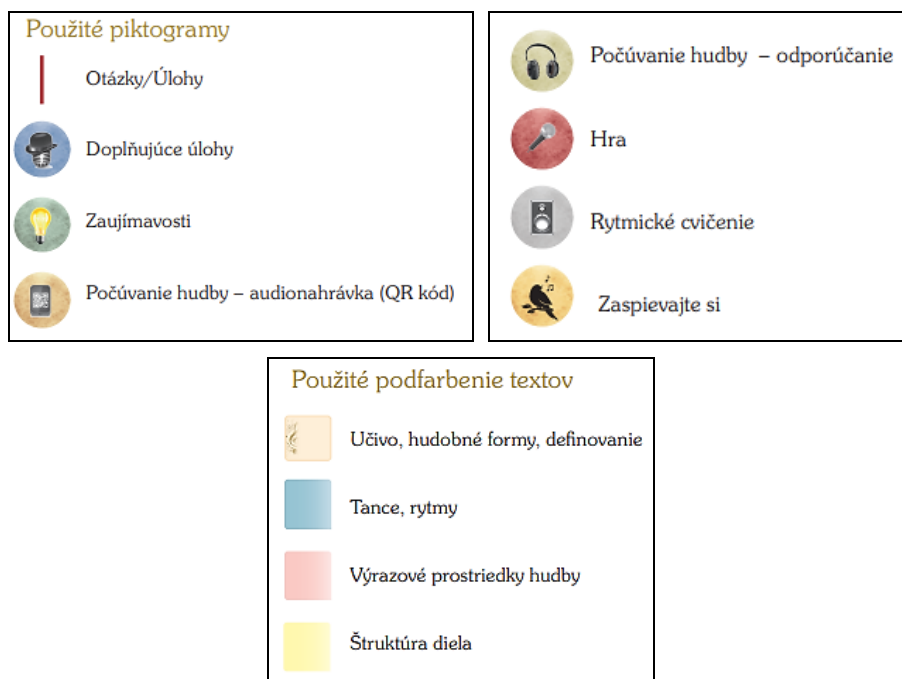
Doplňujúci text – slúži na upevnenie a prehĺbenie učiva a je vyznačený piktogramom „doplňujúce úlohy“ a „zaujímavosti“.

Vysvetľujúci text – nachádza sa v podfarbených textoch, v schémach, v notových ukážkach, didaktických hrách.

Mimotextové zložky – sú obsiahnuté v úlohách, návodoch, schémach, zdôrazneniach tučným alebo zeleným písmom.

Ilustračný materiál – tvoria noty, schémy, obrazy a obrázky, poézia slov, fotografie.

Orientačný aparát – je zabezpečený štruktúrovaním textu a vysvetlením v tiráži pomocou piktogramov a podfarbení (Obr. 2 – 4).

Obr. 2 – 4: Použité piktogramy a podfarbenia textov
(zdroj: Hudobná výchova 8, 2024, s. 2)

Formálne náležitosti učebnice: Učebnica obsahuje menoslov autorov, recenzentov a interpretov, ako aj vydavateľské údaje v tiráži, použitú štruktúraciu učiva, úvod, jadro, záverečný test, register a obsah. Prílohou je aj bohatý spevník, ktorý plní funkciu doplňujúceho, či hlavného učiva, funkciu relaxačnú (v závere vyučovacej hodiny napr. pri opakovaní a pod.).

Obsahové rozvrstvenie komponentov: Na 88 stranách (pričom učivo je na 84 strán) je poskytnutých 56 piesní a 56 hudobných ukážok k percepcii. Ku každej **téme** sú navrhnuté tvorivé inštrumentálne hry, realizované za pomoci Orffových hudobných nástrojov, alebo nehudobných (vytvorených) zvukových predmetov. Učivo hudobnej náuky je implementované napr. formou ukážky 12 tónovej, chromatickej, či bluesovej stupnice, alebo pentatoniky a poskytuje učiteľom rôzne možnosti, z ktorých si môžu vybrať spôsob naplnenia cieľov vyučovacieho procesu. Dejiny hudby sa prelínajú

celou učebnicou. Komponenty, ktoré reagujú na hudbu (čiže ju a priori netvorí) – dramatizácia a hudobno-pohybové aktivity majú zastúpenie v polovici učiva.

Keďže na každej hodine sa prelínajú viaceré komponenty naraz, vyhodnotili sme ich zastúpenie v učebnici pomocou bodového skóre (Tab. 1).

Tab. 1: Rozvrstvenie komponentov v novej učebnici Hudobnej výchovy pre 8. ročník – do úvahy pripadá aj spevník, ktorý je jej súčasťou

(zdroj: vlastné spracovanie)

Komponent	Spev	Počúvanie	Hra na hudobnom nástroji	Hudobno-pohybové vyjadrenie	Hudobno-dramatické vyjadrenie
Skóre (body/počet)	56	56	38	25	28

Experimentálne spôsoby práce s hudbou v kontexte učiva a vyjadrenie sa hudbou môžu zahŕňať spev, percepciu hudby, ako aj aktivity, ktoré podporujú tvorivosť. Úlohy na aktivizáciu žiaka môžu mať podobu osobnej skúsenosti žiakov, pričom sa začínajú napodobňovaním a neskôr prechádzajú do tvorby rôznych hudobných experimentov, ktorých množstvo a rozmanitosť boli zaznamenané v 20. a 21. storočí. Filozof Hans Georg Gadamer (In: Burlas a Beličová, 2012) v tejto súvislosti hovorí o „estetickú skúsenosti“, ktorá predstavuje prienik jednotlivca do hudby prostredníctvom osobnej skúsenosti. Podľa Burlasa a Beličovej (2012, s. 73) sú v tomto procese kľúčové: „a) estetická orientácia individua, ktorá sa vyvíja v didaktickom procese, b) komunikácia (rozhovory) o hudbe ako prostriedok realizácie hudobného vyučovania.“

Učebnica hudobnej výchovy nielen naplňuje vzdelávacie a obsahové štandardy moderného kurikula, ale zároveň podporuje estetické vnímanie ako súčasť celostného poznávania hudobného sveta. V súlade s tým sú do učebnice zapracované aj aktivizačné didaktické hudobné hry, ktoré napomáhajú rozvoju esteticko-umeleckého zážitku, ako aj pomôcky na rozlišovanie hudobných štýlov a rozvíjanie schopnosti „umelecky hodnotiť“, primerane veku a skúsenostiam žiakov. Uvedené hry predstavujú účinný nástroj na podporu kreativity a zintenzívnenia estetického zážitku.

 Rozprávame sa o hudbe bez slov, slovami a obrazmi

1. Vyberte si hudbu, ktorá vás doteraz zaujala, voľne sa pohybujte po triede a vyjadrite gestami, pantomímou a mimikou pocit z počutého.
2. Keď sa hudba zastaví, utvorte náhodné dvojice. Približne 1 - 2 minúty sa rozprávajte na danú tému. Napríklad: „Čo sa ti páči v hudbe 20. storočia?“ „Ktorý hudobný skladateľ urobil svojou hudbou na teba najväčší dojem? Aké aktivity najradšej robíš na hodine hudobnej výchovy?“
3. Vyhodnoťte spoločne, tvorba ktorých skladateľov je podľa vás najzaujímavejšia. Pokúste sa štyroch vami vybraných skladateľov priradiť k obrazom výtvarníkov 20. storočia. Hudba 20. storočia je veľmi rôznorodá práve tak ako štýly maliarskeho umenia vo výtvarnom umení.
4. Diskutujte o tom.

Salvador Dalí Pablo Picasso Gustav Klimt Alfons Mucha

Obr. 5: Názorná ukážka didaktickej hry, ktorá napĺňa okrem didaktických cieľov aj požiadavky rozvíjania estetického vkusu
(zdroj: Hudobná výchova 8, 2024, s. 24).

Interdisciplinarita

Medzipredmetové vzťahy, resp. interdisciplinarita, predstavujú kľúčový prístup, ktorý umožňuje prepojenie rôznych oblastí vzdelávania a podporuje hlbšie pochopenie predmetov a ich vzájomné súvislosti. V rámci **výtvarnej výchovy** sa žiaci môžu zamerať na tvorbu obrazov, portrétov skladateľov (autorských), fotografií, ilustrácií, vodotlačí, alebo na kreslenie schém, obrazov a dojmov, ktoré im pomôžu vyjadriť hudbu vizuálne. Učebnica ponúka aj možnosť náčrtu pohybu na scéne, čím sa žiaci môžu ocitnúť v roli režisérov, vytvárať rekvizity alebo navrhnúť súčasť kostýmu, čím sa prehlbuje ich umelecké a kreatívne myslenie. V **literatúre** sa kladie dôraz na analýzu sémantiky literárnych diel, literárnych námetov, obsahov a ponúka sa možnosť tvorby nových textov, námetov alebo experimentovania so zvukom v kontexte filmovej tvorby. Žiaci môžu vytvoriť zvukovú kulisu pre vymyslený dej filmu, ako aj ozvučiť tento dej, pričom sa nezabúda ani na tvorbu textov piesní. Osobitne významné sú hudobné diela inšpirované **poéziou**, ktoré prepojujú literárnu a hudobnú tvorbu. **Biológia** poskytuje podnety na pozorovanie a opis prírody v dielach, ako aj na zhudobnenie prírodných zvukov, napríklad vody a iných prírodných prvkov. Experimentovanie

so zvukmi pri napodobňovaní prírody ponúka žiakom možnosť priblížiť sa k tvorivému procesu prostredníctvom interakcie medzi zvukom a prírodným prostredím. **Dejepis** sa zameriava na historické obdobia a kontexty historického vývoja, čo umožňuje žiakom vnímať hudobné diela v širšom historickom a kultúrnom kontexte. Tento prístup rozširuje chápanie hudby ako zrkadla spoločenských a historických zmien. **Regionálna výchova** sa venuje prvkom národnosti v dielach, ako aj ľudovej hudbe, folklórnemu dedičstvu a ľudovej kultúre, ktorá sa vyjadruje nielen v hudbe, ale aj v iných umeleckých formách, pričom žiaci môžu objavovať a skúmať konkrétne regióny a ich kultúrne dedičstvo. **Geografia** poskytuje kontext pre štúdium jednotlivých skladateľov, ktorých životy a diela sú často späté s konkrétnymi krajinnými a kultúrnymi špecifikami ich rodných krajín. Tým sa žiaci učia nielen o histórii hudby, ale aj o geografických a kultúrnych podmienkach, ktoré formovali tvorbu hudobných diel. **Fyzika** sa zapája prostredníctvom štúdia audio a video techniky, kde žiaci spoznávajú technický pokrok v oblasti zvukového a obrazového záznamu, čo im umožňuje lepšie pochopiť technické aspekty tvorby a prezentácie hudby.

Záver

Záverom možno konštatovať, že nová učebnica Hudobnej výchovy pre 8. ročník základných škôl predstavuje efektívny nástroj na rozvoj hudobného vkusu žiakov. Prostredníctvom integrácie rôznych hudobných a umeleckých foriem, ako aj aktívneho zapájania žiakov do tvorivých a analytických aktivít, učebnica nielen podporuje hlbšie pochopenie hudobného umenia, ale aj prispieva k rozvoju ich schopností hudbu hodnotiť a tvoriť. Interdisciplinárny prístup, ktorý prepája hudbu s inými umeleckými a vzdelávacími oblasťami, obohacuje estetické a kultúrne porozumenie žiakov, čím významne prispieva k ich celkovému umeleckému a estetickému rozvoju. Tento komplexný prístup vytvára pevný základ pre rozvoj hudobného vkusu a kultivovanie kreatívneho vyjadrovania v mladých ľuďoch. Ako uvádza Kopčáková (2020, s.120): „za veľmi dôležité považujeme neopomenúť oblasť hudobnej edukácie (ako zložky estetickkej výchovy), ktorej zmyslom je odovzdávať kultúrne a umelecké hodnoty mladším generáciám“, čo sa v plnej miere odzrkadľuje aj v prístupe zvoleného vzdelávacieho materiálu, na základe zistení z analýzy jej kvalitatívnych vlastností a obsahu.

Bibliografia

- Burlas, L. a Beličová, R. (2012). *Zvuk. Problém hudobnej estetiky aj hudobnej pedagogiky*. Žilina: EDIS ŽU, s. 72, ISBN 978-80-8084-777-7.
- Hudáková, J. a Kaščáková, L. (2024). *Hudobná výchova 8: Učebnica pre 8. ročník ZŠ*. Košice: Taktik vydavateľstvo, s. 87. ISBN 978-80-8180-584-4.

Kopčáková, S. (2020). *Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, s. 120. ISBN 978-80-555-2522-8.

NIVAM (2024) *Štátny vzdelávací program. Vzdelávacie štandardy. Vzdelávacia oblasť Umenie a kultúra*. [online]. Bratislava: NIVAM. https://www.minedu.sk/data/files/11832_umenie-a-kultura.pdf

Turek, I. (2010). *Didaktika*. Bratislava: Iura Edition, s.r.o., s. 309. ISBN 978-80-8078-322-8.

Táto vedecká štúdia je výstupom z projektu VEGA č. 1/0065/22 Medzi minulosťou a súčasnosťou estetiky na Slovensku – kritické čítanie a kritické edície v kontextoch historickej pamäti a aktualizácie poznania.

PaedDr. Jana Hudáková, PhD.

Katedra hudby, Inštitút hudobného a výtvarného umenia
Prešovská Univerzita v Prešove, Filozofická fakulta
Ul. 17.novembra č.15, 080 01 Prešov
jana.hudakova@unipo.sk

PaedDr. Lenka Kaščáková, PhD.

Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta
Račianska 59, 813 34 Bratislava
kascakova@fedu.uniba.sk